

TAKÁCS RÓBERT

Sport és újságírás Bern után*

1954. július 4-én valami végzetesen eltört. Nem csupán az Aranycsapat életében, hiába következett a berni döntő után is egy újabb, másfél éves veretlenségi sorozat. Mint tudjuk, az elvesztett döntő után az emberek az utcára vonultak, Sebes Gusztáv szövetségi kapitány fejét követelték, betörték a Magyar Rádió épületébe, villamost borítottak fel a körúton: a maradék nemzeti büszkeség elvesztéseként megélt mérkőzés váltotta ki az első spontán, rendszerellenes megmozdulást Magyarországon.¹ Ám a vereség felszínre hozta a magyar sportirányítás addig – az élsportolók nemzetközi sikerei által – elfedett visszásságait, valamint a sportvezetés alá rendelt sportújságírás sérelmeit is.

* A tanulmány az OTKA PD 109103 „A megnyíló ország: kulturális transzferek, kelet-nyugati kulturális csere és Magyarország a hidegháborúban (1953–1975)” című kutatás támogatásával készült.

¹ Az eseményeket elsőként Ember Mária újságíró mint szemtanú dolgozta fel, aki 1954-ben a Magyar Nemzet munkatársa volt. (Lásd EMBER Mária: „A kis magyar „socialista forradalom”. *Első irodalmi lap*, 2001/1. 40–45.) Ugyanakkor a tüntetésekről, a Magyar Rádió „első” ostromáról már Hajduska István újságíró beszámolt 1988-ban kiadott visszaemlékezésében. (HAJDUSKA István: *Tollforgató forgószélben*. Budapest, Tömegkommunikációs Kutatóközpont, 1988. 91. Történelmi feldolgozása: MAJTÉNYI György: *Socialista forradalom. Kritika*, 2009/12. 25–27.) Az első rendszerellenes demonstráció jelentőségét több szerző is aláhúzta (REVÉSZ Sándor: *Egyetlen élet. Gimes Miklós története*. Budapest, 1956-os Intézet–Sík Kiadó, 1999. 207–208.; RAINER M. János: *Nagy Imre*. Politikai életrajz. II. k. 1953–1958. Budapest, 1956-os Intézet, 1999. 97–98.), míg például a korszak átfogó bemutatására vállalkozó kötetben (GYARMATI György: *A Rákosi-korszak*. Budapest, ÁBTL-Rubicon, 2011.) említés sem esik róla.

Utóbbi összecsapás – a berni döntő fél évig húzódó „harmadik félideje”, amelynek központi eseménye Feleki Lászlónak, a *Népsport* főszerkesztőjének bűnbakká minősítése és eltávolítása volt – a Sztálin halála után megindult politikai változások és a nyomukban Magyarországon kibontakozó politikai küzdelem keretében ágyazódott.

A sport, illetve a *Népsport* és a sportújságírás helyzete Bern előtt

A sport és a sajtó szovjetizálása

A „fordulat éve” – 1948 – után a rendszer kiépítése még éveket vett igénybe. A sztálinista alkotmányt 1949. augusztus 20-án fogadták el, a megerrendszer átalakítására és a tanácsrendszer kiépítésére 1950-ben került sor, míg a sportirányítás és a sajtó szerkezetének szovjetizálása csak 1951-re vált teljessé. A professzionalizmus elleni kampány és az amatőrizmus bevezetése az élsportban már az 1940-es évek végén megkezdődött. 1950-re megtörtént a sportegyesületek átalakítása: országosan 19 sportegyesületet hívtak életre, amelyek többsége egy-egy ágazati szakszervezethez kötődött (Vasas, Építők, Előre, Postás, Lokomotív, Traktor stb.). Emellett a minisztériumok (Honvéd, Dózsa, Bástya), oktatási szervek (Haladás, Munkaerőtartalékok) is rendelkeztek saját – kivételezett helyzetű – sportegyesületekkel. A rendszer kiépítését azonban az Országos Testnevelési és Sportbizottság (OTSB) felállítása tette teljessé, amelyről 1951 januárjában döntött a Minisztertanács. Így az addig a Vallás- és Közoktatási Minisztérium alá tartozó hivatalból egy nagy apparátussal dolgozó, a magyar sportélet egészét igazgató, az egyes – szintén gyökeresen átalakított – sportági szövetségek felett is gyámkodó szervezet jött létre.

A sport politikai irányításának természetesen a Magyar Dolgozók Pártján (MDP) belül is volt felelős szerve: a sportügyek a Központi Vezetőség Adminisztratív Osztálya, illetve annak Sportosztálya alá tartoztak, s a legfőbb felelős a legfel-

sőbb szinten Farkas Mihály volt. Az Adminisztratív Osztályhoz sorolás azt jelzi, a pártvezetés nagy jelentőségét tulajdonított a sportügyeknek. A pártközpont fenti részlegéhez tartozott a belügy, a fegyveres erők, az igazságügy, a közigazgatás és az egészségügy. A harmadik világháborúra való felkészülés idején – 1953-ig – érvényben maradt az újabb háború elkerülhetlenségének sztálini tétele, a sport pedig szorosan kapcsolódott a honvédelmi neveléshez.² A sportnak fontos volt a propagandaértéke is, hiszen a magyar élsport sikerei – mint a megismételhetetlen 16 aranyérem a helsinki olimpián vagy az aranycsapat menetelése – mind befelé, mind kifelé legitimációs szerepet játszottak. Mindezt a hatalom igyekezett is maximálisan kihasználni. A külügy például 1953–1954-ben a magyar sport eredményeit tartotta legalkalmasabbnak arra, hogy nyugaton kiállításokon pozitív kontextusban mutassa be a szovjet blokkhoz tartozó Magyarországot.³ A labdarúgás ezen túlmenően különösen alkalmas volt arra is, hogy elfedje az elit és a tömegek közti válaszfalakat, a szegénységből jött labdarúgók sikere pedig a felemelkedés esélyét, a rendszer demokratikus jellegét sugallta.⁴

Az így kialakult hivatalos nyelvezethez az emberek is alkalmazkodtak. Kitetszik ez a Csomagolóanyaggyár dolgozóinak a svájci vb idején kelt és az OTSB-nek címzett leveléből is, amelyet természetesen a szigorú hierarchia szerint az igazgató, a párttitkár és az üzemi bizottság elnöke mellett 13 sztahanovista írt alá. A 8:3-ra megnyert NSZK elleni csoportmérkőzés sikerét – a hatalom elvárásainak megfelelően – a két világrendszer közti összecsapásként, a szocializmus magasabbrendűségének bizonyítékeként értelmezték: „A magyar fiúk bebizonyították a szocialista fölényét a kapitalista felett, mert 8:3 eredmény nem

² SIPOS Péter: Az MDP sportpolitikája 1949–1954. *História*, 2003/8–9. 16–20.

³ A magyar sportéletet nyolc témakörben bemutató fényképkiallítás és a magyar labdarúgó-válogatotról szóló filmek nemcsak Nyugat-Európába jutottak el, hanem az Egyesült Államokba (New York, Detroit) is. (MNL OL XIX-J-1-k 1945-1964 USA 45. doboz.)

⁴ MAJTÉNYI György: Czibor, Bozsik, Puskás. Futball és társadalmi legitimáció az ötvenes években. *Sic itur ad astra*, 2011/62. 219–231.

véletlen dolga.” A német védő, Liebrich, Puskás elleni szabálytalanságában viszont a tőkés rend lényegét ismerték fel. („Ez jellemző a kapitalisták sportjára és politikájára, akik eszközökben nem válogatnak, hogy létfenntartásukat biztosítsák.”) A sportnak a tömeges sportolásra mozgósító funkcióját hangsúlyozandó, a levél aláírói felkérték az OTSB-t, hogy a világbajnokság apropóján tett munkaverseny-felajánlásait továbbítsa „a nyugatnémet kapitalistáknak” is, hogy lássák, milyen választ adnak „aljas tettükre” a magyar munkások.⁵

A sajtó irányítását már szintén magához vonta a Magyar Dolgozók Pártja, és már ebben az évben megindult a lapstruktúra gyökeres átalakítása: a koalíciós évek magánlap-alapítást elvető, korlátozott, de mégis többpárti és egyesületi-tömegszervezeti sajtója helyébe 1951-re – hároméves átszervezés, áthangolás után – egypárti, illetve nagy társadalmi szervezetek alá rendelt sajtó lépett. Egy társadalmi csoportot rendre egyetlen lap volt hivatott megszólítani egy-egy kategóriában. Sportlapból is egyetlen volt, a *Népsport*. Igaz, korábban, 1948-ig is csak kettő, egymást kiegészítő, más-más napokon megjelenő orgánum létezett, amelyek egyesítéséről 1948 szeptemberében döntöttek.⁶ Ám lényegében az történt, hogy a kisebbik lap, a *Sport*, megszűnt, így átmenetileg csak heti háromszor jelent meg sportnapilap. Az eredetileg koalíciós pártok gründolta részvénytársaság által kiadott *Népsport* orgánum 1951-ben az újonnan létrejövő OTSB lapjává vált.

A sportsajtó irányítása

A *Népsport* irányítása, speciális helyzetben volt. Az 1950-es években hetente ötször, 20 oldalon megjelenő újság más lapokhoz hasonlóan egy lapgazda mellett párt és állami irányítás alatt állt. A pártirányítást azonban nem a pártközpont sajtóügyekben illetékes Agitációs és Propaganda Osztálya (APO) gyakorolta, mivel a lap sportprofilja miatt az Adminisztratív

⁵ A Csomagológyár dolgozóinak 1954. június 23-i levele az OTSB-hez. MNL OL XIX-I-14-a 1948–1959/70. doboz.

⁶ MNL OL M-KS 276. f. 53. cs. 10. ő. e.

Osztályhoz tartozott. E tekintetben a hadsereg napilapjához, a *Néphadsereg*hez volt hasonló helyzetben. Az APO-hoz 1949 és 1950 között mindössze egy ügy ért el, mikor a lap főszerkesztője, Feleki László a párthoz fordult két újságírójának védelmében.⁷ Az Adminisztratív Osztály ugyanakkor a sportújságírás másodlagos kérdésnek tekintette a sportügyeken belül, azt lényegében ráhagyta a lapgazdára.

Az állami sajtóirányítást az 1949-ben megszervezett Népművelési Minisztérium Tájékoztatási Főosztálya vezette. Bár rendszeresen tartott egy-egy szakterület problémáit bemutató havi szerkesztői értekezleteket (ezekre időnként az OTSB is elküldte kéréseit⁸), sőt egyes lapok esetében (*Magyar Nemzet*, *Ludas Matyi*, *Nők Lapja*, *Béke és Szabadság*) kvázi lapgazdai feladatokat is ellátott, a *Népsport* inkább csak mint a papírügyek intézőjével állt kapcsolatban vele. A lap – a sajtó rendkívül rossz papírellátottsága miatt – az igényeknél jóval kisebb, 40 000–45 000-es példányszámban tudott csak megjelenni 1953-ig. Feleki László a helsinki olimpia utáni hónapban a következő drámai képet festette a lapellátás helyzetéről: „Üdülőhelyeken, mint például Siófok, a nyáron 20-25-en álltak össze, hogy egyetlen *Népsport*ot szerezzenek, s pontosan megállapították egy-egy személyre az olvasási időt. A napokban Szekszárdon járt munkatársunk megállapította, hogy az olimpiai játékok alatt Szekszárd összesen 3 példány *Népsport*ot kapott, és 10 forint volt az olvasási díja egy számnak... néha valóságos feketepiac alakul ki a *Népsport* egy-egy példánya körül.”⁹ 1953–1954-ben is csak 50 000 körül volt a hétköznapi példányszám, az 1953. november 25-i angol–magyar mérkőzés

⁷ Feleki László 1950 júliusában fordult az APO Sajtóelosztályához Pető Béla és Mattanovich Béla ügyében, akiknek a Lapkiadó Vállalat fegyelmi bizottságának döntése nyomán, mint 1945 előtt újságíróként fasiszta magatartást tanúsítóknak felmondtak. Nem kis bátorság kellett 1950 nyarán az egykori SZDP-tag Felekitől, hogy a szociáldemokraták elleni perek előkészítésének idején kiálljon két – mondvacsinált indokkal – megvádolt munkatársa mellett. MNL OL M-KS 276. f. 89. cs. 205. ó. e.

⁸ Az OTSB 1951. november 1. és december 31. közötti időszakra vonatkozó munkaterve. MNL OL M-KS 276. f. 67. cs. 209. ó. e.

⁹ Feleki László 1952. szeptember 11-i feljegyzése az OTSB Elnöksége számára a *Népsport* papírhelyzetéről. MNL OL XIX-1-14-b 35. doboz.

napján és másnapján külön miniszterelnök-helyettesi engedéllyel jelent meg 200 000, illetve 100 000 példányban a lap.¹⁰ Az Újságírószövetség sajtóirányító szerepe harmadlagos jelentőségű volt: a szakmai továbbképzéseket szervezte, ám a sportújságírók számára nagyobb jelentősége volt az OTSB alá tartozó sportképzéseknek.

A *Népsport* esetében tehát 1951-re az a sajtós helyzet állt elő, hogy a laptulajdonos azonos volt a sportagitációt irányító szervvel. Vagyis a *Népsport* mozgásterére jóval szűkebb volt, mint a napi- és hetilapok sportrovataié, mivel ott a lapgazdák – az MDP, a SZOT, a DISZ, az Országos Béketanács stb. – bizonyos függetlenséget biztosítottak a sportirányítástól. Az OTSB adhatott nekik a sportkérdésekben kvázi kötelező útmutatást, készíthetett értékeléseket munkájukról, de – a *Népsport*tal ellentétben – nem szólhatott bele a szerkesztőségi ügyeikbe. A sportsajtóért az OTSB-n belül is felállított Agitációs és Propaganda Osztály felelt. Igyekezett meghatározni a *Népsport*, a napi- és hetilapok sportpolitikai és sportszakmai irányvonalát, megadni az előtérbe állítandó kérdéseket, ellenőrizte azok munkáját, arról feljegyzéseket, értékeléseket készített.¹¹ Mint lapgazda, a *Népsport* heti rovatvezetői értekezletén is részt vett, illetve 1953–1954-től megkövetelte a negyedéves laptervek és havi cikftervek gyártását. Az egyes sportterületek bemutatását pedig a *Népsport* újságíróinak és az OTSB adott főosztályainak, osztályainak mindennapos kapcsolatában kellett – volna – végezni.¹² A megyei pártlapok sportrovatait az osztály hivatonta értékelt, 1952-től versenyt hirdetett köztük, és minden hónapban rangsorolta a szerkesztőséget annak alapján, mennyire híven valósították meg az előzőleg kiadott szempontokat. Ezenfelül az OTSB APO irányította és felügyelte az üzemi lapok sportrovatait (ennek az üzemekre, munkahelyekre épülő sport-

¹⁰ Béres Tibor 1953. november 26-i levele a *Népsport* Szerkesztőségének. MNL OL XIX-I-14-b 35. doboz.

¹¹ Az OTSB 1951. november 1. és december 31. közötti időszakra vonatkozó munkaterve. MNL OL M-KS 276. f. 67. cs. 209. ó. e.; az OTSB Agitációs és Propaganda Osztályának iratai: MNL OL XIX-I-14-a 1948–1959/70. doboz.

¹² A *Népsport* szerkesztőbizottságának jelentése a lap 1953. évi munkájáról. MNL OL M-KS 276. f. 89. cs. 205. ó. e.

köri élet és MHK-mozgalom miatt volt jelentősége) és az egyesületi sporthíradókat.¹³

Az OTSB irányítása – akárcsak a sajtó egészéé a korszakban – nem a kitűzött ideálnak megfelelően zajlott, vagyis nem a lapgazda „elvi útmutatását” követő szerkesztés révén valósult meg. A *Népsport* munkájáról készült 1953. decemberi jelentés kapcsán az OTSB APO vezetése is elismerte, hogy „az Agit.prop osztály nem tudott a *Népsport* szerkesztőbizottságával egységes álláspontra jutni a szerkesztés általános elveire vonatkozólag, mert az Agit.prop osztály nem tudott kialakítani az OTSB-ben általánosan elfogadott és a *Népsport* felé hathatósan képviselhető elvi álláspontot.”¹⁴ A Rákosi-korszak éveinek sajtóirányítására általánosan is jellemző volt, hogy a hivatali bürokratikus működésnél lényegesebbnek bizonyultak a vezető újságírók és a vezető politikusok közti személyes érintkezések. Így az OTSB vezetői – Hegyi Gyula elnök, Sebes Gusztáv és Kutas István al-elnökök – rendszeres kapcsolatban álltak a *Népsport* szerkesztőbizottságának tagjaival. Hegyi és Feleki között eleve szoros köteléket jelentett, hogy az újságíró Hegyi tanácsadója és beszédirója is volt.¹⁵ Bern előtt például Feleki és Sebes leültek, hogy megbeszéljék, milyen elveket kövessen a *Népsport* a tudósításokban. Feleki a döntő után így írt erről: „Kifejtettem: a féktelen derűlátás csillapítása érdekében szükséges a mutatkozó hiányosságokat is megírni, ne kövessük a külföldi sajtó gáttalan dicshimnuszait.”¹⁶ Ám más lapok – például a *Népszava* – is igyekeztek kiemelt ügyekben egyeztetni az OTSB-vel: Láng István 1954 októberében már felháborodottan idézte fel, hogy Barcs Sándor labdarúgásról szóló nagyszabású cikke a Sebessel folytatott egyeztetés miatt maradt ki a *Népszavából*: „A társadalmi labdarúgó szövetség elnöke, egy illusztris magyar újságíró nem

¹³ MNL OL XIX-I-14-a 1948–1959/70. doboz.

¹⁴ A *Népsport* szerkesztőbizottságának jelentése a lap 1953. évi munkájáról. MNL OL M-KS 276. f. 89. cs. 205. ó. e.

¹⁵ Kó András–Nagy J. Lambert: A Feleki-ügy: egy bosszúhadjárat korrajza (1.) Felszabadult Hang. *Magyar Nemzet*, 2004. szeptember 25.

¹⁶ Feleki László 1954. július 19-i feljegyzése a labdarúgó világbajnokságról. MNL OL M-KS 276. f. 89. cs. 22. ó. e.

meri megírni a véleményét anélkül, hogy előbb ne egyeztesse azt az OTSB elnökhelyettesének véleményével.¹⁷

A sportsajtó karaktere

A *Népsport*tal és a lapok sportrovataival mint a párt – és az OTSB – sportpolitikájának megvalósítóival szemben jóval több volt az elvárás, mint hogy a sport iránt érdeklődőket informálják a sporteredményekről, esélyeket latolgassanak, mérkőzések tanulságait mérlegeljék. A *Népsport* 1952-es lapszámainak alig fele értékelhető eredményközlésként, tudósításként. A *Népsport* szerkesztőbizottsága 1953 végén a lap hármaskörű funkcióját vázolta: tájékoztatás, nevelés, szervezés – ez a sajtó klasszikus lenini meghatározását idézi, miszerint a sajtó kollektív agitátor, kollektív propagandista, kollektív szervező. Látszólag a „tájékoztató” szerep e felfogásból kilép, de a jelentés a tájékoztatáshoz sorolta az alábbiakat is: „A *Népsport* feladata a Szovjetunió és a népi demokráciák sportjának ismertetése, közelebb hozása. Ezzel népszerűsítjük a magas fejlettségű szovjet sportkultúrát, valamint a velünk hasonló fejlődési úton járó népi demokráciák sportját és sikereit. Ez elmélyíti sportolóink és olvasóink baráti érzelmeit a béketábor országai felé.”¹⁸ Vagyis az informálás nem volt önmagában célnak vagy értéknek tekintendő, csakis a meggyőzéssel együtt – a sportban is. Ahogy az MHK-próbák eredményeiről, a tömegversenyekről (például a jelentésben szereplő postaversenyekről, *Szabad Ifjúság*-versenyekről, falusi szpartakiádokról) is mozgósító céllal tudósítottak. Ezen felül, míg a politikai lapok sportrovatai értelemszerűen mentesültek a direkt politikai agitáció alól, hiszen azt a lap egésze végezte, a *Népsport*tól – az adott kampányokhoz kapcsolódó – kifejezetten politikai írásokat is elvártak. Az 1953. végi jelentés szerint „kielégítően töltötte be a szerepét a *Népsport* a nagy politikai akciókban, elsősorban a Sztálin elvtárs halála után megje-

¹⁷ Jegyzőkönyv az Újságíró-szövetség sportújságíró szakosztályának 1954. október 30-i üléséről. MNL OL M-KS 276. f. 96. cs. Sportalosztály (S). 35. ó. e.

¹⁸ A *Népsport* szerkesztőbizottságának jelentése a lap 1953. évi munkájáról. MNL OL M-KS 276. f. 89. cs. 205. ó. e.

lent három gyász-számmal, a választási munkában, a Béke Világtanács budapesti ülése idején, s a kölcsönjegyzés kampányában.”¹⁹

A *Népsport* szerkesztősége, amelynek a fenti elvárásokat kellett figyelembe vennie, sajátos karakterjegyeket mutatott. A sajtotban, amelyet az ideológiai terület szerves részeként kezeltek, az 1950-es évek elején a politikai megbízhatóság alapvető elvárásnak számított. Ennek két fő kritériuma ekkor a párttagság és a származás volt. A *Népsport* 1953-as 29 fős szerkesztőségében 18 párttag és 1 tagjelölt dolgozott, azaz a szerkesztőség közel kétharmada (65%-a) volt az MDP tagja, míg a 29 munkatárs közül 14 volt munkásszármazású (ekkor a szülők 1938-as foglalkozása, társadalmi helyzete számított), nyolc értelmiségi, négy alkalmazotti, három pedig egyéb (kiskereskedő) családba született. Paraszti származású munkatársa nem volt a lapnak. Vagyis a munkatársak kevesebb mint fele – csupán 48%-a – volt a preferált társadalmi osztályok tagja. Érdekesen alakult a korfa is: a 29 újságíróból hét volt 30 év alatti, kilenc-kilenc járt a harmincas és negyvenes éveiben, négyen voltak 50 évnél idősebbek. Maga a főszerkesztő, Feleki László is 44 éves volt, újságírói pályáját 1927-ben kezdte. Vagyis a lap munkatársainak legalább a fele még 1945 előtt, a „polgári újságírásban” szocializálódott. Az iskolai végzettség tekintetében a következő volt a helyzet: felsőfokú végzettséget hat fő szerzett, 15 érettségizett, szakközépiskolát ketten, négy polgárit hatan végeztek.²⁰ A *Népsport* szerkesztősége ezáltal a politikai napilapok újságírógárdájánál idősebb, magasabb végzettségű, ugyanakkor politikailag kevésbé megbízható emberekből állt, ami a hetilapok, illetve az MTI állományával rokonította.²¹

¹⁹ Uo. MHK: Munkára, harcra kész. Mozgalom az 1950-es években, a fiatalok testedzésére és harci szellemének felkeltésére.

²⁰ Uo.

²¹ TAKÁCS Róbert: *Politikai újságírás a Kádár-korban*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2012. 264–266.

A Népsport a svájci labdarúgó vb idején

1954 júniusában azonban már más volt a *Népsport*, mint egy évvel korábban. A Szovjetunióban Sztálin halála után változások kezdődtek, s Nagy Imre miniszterelnökké választásával és az MDP Központi Vezetőségének júniusi határozatával Magyarországon is új szelek fújtak. A szinte minden területen mutatkozó súlyos válságjelenségek hatására megindult korrekciós politika (az „új szakasz”) és a politikai, kulturális életet átformáló desztalinizáció folyamata az újságírás területén is éreztette a hatását. Igaz, mindez ellentmondásosan, belső küzdelmek közepette haladt mind a Szovjetunióban, mind Magyarországon. Hazánkban ez a harc Nagy Imre és Rákosi Mátyás (a Minisztertanács és a pártvezetés) kettősségében, a közvélemény előtt sokáig rejtett szembenállásában is megjelent. A sport és az agitáció ugyanakkor éppenséggel személyileg még inkább összekapcsolódott, mivel az agitáció és propaganda irányítói posztjáról távozni kényszerülő Révai (a korábbi négyes fogatból egyedül ő szenvedett látványos pozícióvesztést) feladatkörét Farkas Mihály vette át az MDP-n belül.

Azzal, hogy az újságírók komoly változtatásokat várnak, 1953 őszén szembesült a pártvezetés. Az APO két értekezletet is összehívott, amelyek célja az volt, hogy megbeszéljék a sajtó helyét, teendőit a júniusi KV-határozat után, és amelyek afféle panaszdélelőtté váltak. Az újságírók felrötták azt, hogy a politikai vezetés lebecsüli a sajtót, az újságírói munkát, a sajtó nem beszélhetett a nehézségekről, helyette problémamentesnek mutatta be az élet minden területét; kifogásolták, hogy a hírek, információk kiszorultak a lapokból; szavá tették a szovjet sajtó mechanikus, a magyar újságírói hagyományokat semmibe vevő másolását. Összességében azt állapították meg, hogy a magyar sajtó súlyos hitelességi válsággal küzd. Ugyanakkor mindennek az orvoslását még az addigi pártvezetéstől várták és remélték.²² 1954 tavaszán döntés született az állami sajtóirányítási

²² Feljegyzés az MDP KV APO 1953. szeptember 5-i sajtóértekezletéről és a budapesti lapok szerkesztőivel 1953. október 30-án rendezett megbeszélésről. MNL OL M-KS 276. f. 89. cs. 192. ó. e.

rendszer átszervezéséről is: egy Minisztertanács mellett működő új intézmény, a Tájékoztatói Hivatal kezdte meg működését 1954 májusában, átvéve a Népművelésügyi Minisztérium Tájékoztatói Főosztályának a szerepét. Ezzel létrejött egy új, a pártközponttól különálló, Nagy Imre emberei – Szántó Zoltán és Vásárhelyi Miklós – által vezetett centrum a sajtó irányításában.

1954-re a sajtóban – bár lassan, bizonytalanul – tartalmi változás volt megfigyelhető. A *Népsport* példáján ezt a következőképpen lehetett érzékelni. A hírek, tudósítások a korábbinál nagyobb teret kaptak, az informálás rangja a gyakorlatban megnőtt – még ha ezt külön határozat nem is ismerte el. A *Népsport* 1954. júniusi számaiban a hasábok zömét már informatív anyagok töltötték ki. Új oldalával jelent meg a Nyugat a *Népsport*-ban: a leleplező anyagok mellett feltűntek a nyugati sporteredmények is (korábban az OTSB még bizalmas tájékoztatóba igyekezett gyűjteni a nyugati sportsajtó anyagait).²³ Mindez egy általánosabb nyitási folyamatba is beilleszthető volt: a tudományos, kulturális, turisztikai fizikai érintkezés ugyancsak az 1953 utáni években vált szélesebb körűvé. Egyébként nem elhanyagolható magyarázat volt erre az is, hogy a magyar sporteredmények összemérhetők legyenek a nemzetközi szinttel a közönség számára.²⁴

Egy másik sajtószerep, a bírálat, szintén átértelmeződött. A korábbi időszakban elvárták az „építő jellegű” kritikát, noha a *Népsport* – de talán az újságírás egészét – e téren egyfajta kivárás, érthető óvatosság jellemezte. Most változott a szovjet példa kezelése és a Szovjetunió-agitáció. A Szovjetunió továbbra is mintakép maradt, de egyrészt a példakép már egy változóban lévő, illetve más üzenetet közvetítő Szovjetunió lett, másrészt megritkult a lapokban a szovjet anyag, visszafogottabbak lettek a jelzők. Előbbit érzékelteti Szekeres Józsefnek, a *Népsport*

²³ Az OTSB 1951. november 1. és december 31. közötti időszakra vonatkozó munkaterve. MNL OL M-KS 276. f. 67. cs. 209. ó. e.

²⁴ Ahogy a *Népsport* értékelése megfogalmazta, a nyugati sporthírek „a helyes tájékozódás és összehasonlítás céljából” kerültek vissza a lapba. (A *Népsport* szerkesztőbizottságának jelentése a lap 1953. évi munkájáról. MNL OL M-KS 276. f. 89. cs. 205. ó. e.)

újságírójának hozzászólása egy 1954. október 30-i megbeszélésen: „Sajnos a magyar újságírásból, de különösképpen a magyar sportújságírásból hiányzik a szovjet újságírásnak egy igen-igen értékes tulajdonsága, a szenvedélyesség. Mi, ha bírálunk is, valami olyan hűvös, objektív hangon tesszük, az építő bírálat címén annyira vigyázunk arra, hogy intézményekre és személyekre tekintettel legyünk, hogy az már lassacskán nem is bírálat, hanem amolyan jóindulatú simogatás.”²⁵ A sportújságíró továbbra is a szovjet példával ad nyomatékot üzenetének, ámde bizonyos fokig már a felsőbb szervek bírálatáig is elmerészkedik.

Végül a *Népsport* tudatosan megváltoztatta a politikai kérdések kezelését is: az elsöprő többség által átugrott politikai kampánycikkek helyét olyan írások foglalták el, amelyekben a tudósításokba szőtt politikai utalások kerültek előtérbe. Jó példákat nyújtanak erre a *Népsport* tudósítóinak svájci írásai, elsősorban a Feleki László által készített vb-jegyzetek. Ezeket nem lehetett úgy előre tervezni, mint a világbajnokság kezdetén és a döntő napján a vezércikkbe szőtt békepropagandát.²⁶ Más esetben a világbajnokság előre nem látható eseményei szolgáltattak alkalmat arra, hogy az újságírók a propagandasémákat konkrét formába öltssék. A magyar–brazil negyedöntő utáni verekedés kapcsán a lap a kapitalista sporterkölcsöket ítélte el.²⁷ A külföl-

²⁵ Jegyzőkönyv az Újságíró-szövetség sportújságíró szakosztályának 1954. október 30-i üléséről. MNL OL M-KS 276. f. 96. cs. S. 35. ó. e.

²⁶ „Ma már a békeszerető svájciak jól tudják, hogy az új tömegpusztító fegyverek korában a béke védelme az egész emberiség védelme, és a béke kérdésében senki sem lehet semleges. Ez a nagyszabású sportesemény is többek között arra figyelmeztet, hogy mi mindent veszthet az ember a háborúban: a békés érintkezés megannyi értékes felemelő megnyilatkozását” – köszöntötte a *Népsport* vezércikke a világbajnokság kezdetét. (A nagy várakozás. *Népsport*, 1954. június 15.) A döntőbeli győzelem előtt pedig a várakozásokhoz ezt is hozzátette: „Hirdetnie kell e győzelemmel a béke esztendejét, a béketábor akaratát, szabad hazánk fejlődését.” (FELEKI László: A döntő előtt. *Népsport*, 1954. július 4.)

²⁷ „Nem a sport nemes eszméje, az ifjúság testi és szellemi nevelésének magasztos gondolata fűti őket, hanem a sportüzlet. A kapitalista országokban a sporteseményeken a botrányoknak, verekedéseknek elsősorban anyagi szempontból van nagy jelentőségük. A még nagyobb szenzáció még nagyobb közönséget vonz. Az amerikai üzletemberek szempontjából ezért van nagy je-

di utazások terén privilegizált sportújságírók, akik ennek kapcsán a Nyugat – ideológiai elvárásoknak megfelelő – recepciója terén kulcspozícióban voltak, nagy rutinnal szőtték bele tudósításaikba az Amerika- és NSZK-ellenes társadalomkritikát és propaganda-toposzokat, valamint a kapitalista társadalom és a nyugati zsurnalisztika leleplezését. Előbbi jegyében számoltak be szatirikusan az amerikanizáció nyugat-európai jelenségeiről, az amerikai filmekről, a Svájcban gyártott kólapótlékről vagy a nyugatnémet szurkolók megjelenéséről.²⁸ A kapitalista társadalomról kívánta lerántani a leplet például Feleki László, amikor azt fejtegette, hogy a svájci kapitány azért nem hajlandó beállítani Hügi II-t a csapatba, mert egyszerű munkás, aki nem fogékony a hosszú elméleti előadásaira.²⁹ Ennek ellenére Sepp Hügi a világbajnokságon három mérkőzésen is játszott, és hat góljával máig a svájci válogatott vb-góltrekerdése. A nyugati újságírás módszereit például így jellemezte a *Népsport*: az egyenruha nélkül érkező csehszlovákok kapcsán azt terjesztik, hogy a vasfüggönyön túl már textilgondok vannak, ám ha egyenruhában jöttek volna, tette hozzá, nyilván arról írnának, hogy „a kollektív társadalomban elszűrkítik az embereket, kiölik az egyéniséget az öltözködésből”.³⁰

A sportsajtót nem csupán a megváltozó tartalom tette a korábbinál színesebbé az 1954-es világbajnokságra. Ekkor jelent meg az OTSB képes hetilapja, a *Képes Sport*, amelynek irányítását az OTSB APO addigi osztályvezetőjére, Kunsági Viktorra bízták.³¹ A másik lap, a *Sportfogadás* ugyanakkor gazdasági

lentősége a véres ökölvívó-mérkőzéseknek, a különféle birkózásoknak.” (FELEKI László: Továbbjutottunk... *Népsport*, 1954. június 29.)

²⁸ Utóbbi példa a Valhalla étterem vendégeit írta le: „Megfigyelhető volt egy új viselet, amely a bonni politikát a ruházkodás nyelvén is kifejezi: zsiros, régi tiroli nadrág és combközépig érő, tarka színes amerikai ing. A nadrág a régi, az izgalmas ábrákkal ellátott ing viszont új. Kár lenne magyarázatot fűzni ehhez a jelképhez.” (FELEKI László: VB jegyzetek. Amiről ma Svájcban sokat beszélnek. *Népsport*, 1954. június 25.)

²⁹ FELEKI László: VB jegyzetek. Végre egy uruguayi ember, aki szerint – nem a magyar csapat az esélyes! *Népsport*, 1954. június 17.

³⁰ FELEKI László: VB jegyzetek. Újabb nagyesélyes került felszínre: Ausztria csapata. *Népsport*, 1954. június 13.

³¹ MNL OL M-KS 276. f. 54. cs. 313. ó. e.

megfontolásokból jött létre: a Pénzügyminisztérium papírkere-téből adták ki, mivel a valódi cél – áru hiányában – a lakosság vásárlóerejének leköttése volt.³²

A berni sokk után

A bünbakképzés

A berni vereség, illetve elsősorban az utána kitörő elégedetlenségi hullám arra készítette a politikát, illetve a sportvezetést, hogy felelősöket keressen. Az OTSB irányítói e politikai nyomásból úgy kíséreltek meg – nem teljesen sikertelenül – kitörni, hogy a sportújságírást tették meg bünbaknak, ám azt nem kerülhették el, hogy az MDP az ő addigi munkájukat is megvizsgálja. A svájci vb-ről két hónap elteltével, 1954 szeptemberében készült el a sporttudósítokat elmarasztaló jelentés, míg decemberben a párt sporthatározatot fogadott el. A kettő között került sor a kommunista újságírók „lázadására”, amely magával ragadta a sportújságírókat is, ám decemberre már a renitensek közti rendteremtés is megkezdődött.

Az OTSB elnökhelyettese, Sebes Gusztáv, az elvesztett döntő után megfogalmazta azt a „tördöfés-elméletet”, mely szerint a magyar sportújságírók felelősek az ő személye – sőt lakása – ellen kibontakozó tüntetésekért, mivel felcsigázták a közönséget, túlzott várakozásokat keltettek a magyar szurkolókban. A vád elsősorban Feleki Lászlót mint a *Népsport* főszerkesztőjét vette célba. A *Népsport* lapszámainak elemzése alapján azonban inkább az igazolható, amit Feleki a pártvezetéshez írt július 19-i „fellebbezésében” állított:³³ a főszerkesztő igyekezett tartani magát ahhoz a vonalhoz, amely „visszafogott optimizmusnak” nevezhető. Feleki és Pálfai János írásai nyíltan kimondták – négy év eredményei, az olimpiai győzelem és a két angol–magyar mérkőzés után nem is nagyon tehettek mást –, hogy a ma-

³² MNL OL M-KS 276. f. 54. cs. 307. ö. e.

³³ A feljegyzést ismerteti VIRÁG Gyula: A döntő előtt és után: az 1954-es labdarúgó-világbajnokság sajtóvisszhangja Magyarországon. *Múltunk*, 2006/3. 209–212.

gyar válogatott a vb egyik nagy esélyese, ám rendre óvatosságra intettek. A világbajnokság kezdetén például így fogalmazott a vezércikk: „Nem volt még világbajnokság, amely ne hozott volna meglepetéseket. Önhittség és szakszerütlenség kell annak feltételezéséhez, hogy a magyar csapatot nem érheti meglepetés ezen a világbajnokságon... A győzelmet megkövetelni részünkről a szakértelem teljes hiányát és a minden eddigiek közül legerősebb világbajnokság mezőnyének nem ismerését, lebecsülését jelentené.”³⁴ Az esélyek latolgatásakor rendre hangsúlyozták a brazil, az uruguayi és az osztrák válogatott erősségét, a felkészülési mérkőzések kapcsán is írtak hibákról, és a győzelmek után sem dicsérték túl a válogatott játékát – amelyről a magyar közönségnek nem lehetett vizuális élménye. A csoportmeccsek alatt elsősorban a védelem hibáival foglalkoztak, míg a kieséses szakaszban a Puskás nélküli támadószekcióról írtak le kritikus szavakat. A döntő előtt – túl a két dél-amerikai válogatotton és Ausztria kiesésén, amely csapatoktól a szakvezetés és a sportújságírók is valamelyest tartottak – már a *Népsport* is határozottabb hangot ütött meg. „Beszélhetünk akármiről, a vágy, az óhaj, a követelés csak egy: ezt a döntőt meg kell nyerni! A magyar csapatnak, amely a legnehezebb körülmények között, a legerősebb ellenfeleken keresztül jutott el a döntőig, győznie kell. Hirdetnie kell e győzelemmel a béke esztendejét, a békétábor akaratát, szabad hazánk fejlődését” – szögezte le a döntőt beharangozó vezércikk. Bár a cikkíró figyelmeztetett arra is, hogy az NSZK nagy győzelmekkel, jó játékkal jutott a döntőbe, így az elbizakodottság nagy hiba volna – sőt két másik, aznap megjelentetett anyag is a nyugatnémet csapat játékát dicsérte³⁵ –, a vezércikk optimista szavakkal zárult: „És hogy mi mit érzünk? – Azt, hogy győzünk.”³⁶ Vajon ki nem így érezte ezt június 4-én? Igaz, az országos és megyei lapok rendszeresen készítettek jegyzeteket a mérkőzések magyarországi fogadtatásáról, a

³⁴ A nagy várakozás. *Népsport*, 1954. június 15.

³⁵ FELEKI László: VB jegyzetek. „Nem hittem volna, hogy ilyen kitűnő játékra képesek a németek.” PÁLFAI János: „A német csapat azzal az elhatározással lép majd Bernben pályára, hogy meglepetést okoz.” *Népsport*, 1954. július 4.

³⁶ FELEKI László: A döntő előtt. *Népsport*, 1954. július 4.

szurkolók meccsek előtti hangulatáról: ezekre valóban nem a visszafogottság volt jellemző, ám ezúttal minden bizonnyal pontosan tükrözték vissza a magyar szurkolók véleményét.³⁷

A pártvezetést a budapesti zavargások és az országos elégedetlenség arra készítette, hogy ünneplés helyett három nappal a döntő után elrendelje a svájci vb-n történetek kivizsgálását.³⁸ Feleki, aki védekezésül a támadást választotta, július 19-én kelt levelében lényegében ismét felsorolta azokat a szakmai hibákat, amelyeket – nagyon óvatos formában – már a döntő utáni elemzésében is felvetett.³⁹ Az indokokat – fáradtság, összeállítási hibák, a nem teljesen egészséges Puskás szerepeltetése, a bírók tendenciózus tévedései – levelében természetesen jóval élesebben vetette fel, mint a lapban, bár a csapat fáradtsága kapcsán óvatosan ott is utalt arra, hogy a magyar sportvezetés szakmai elmaradásban volt. Foglalkozni kell azzal is, írta, hogy az „edzésen felül milyen tudományos módszerekkel mutathatók ki a fáradtság okai”. Nem hozta nyilvánosságra ugyanakkor azt a vádpontot, miszerint Sebes rosszul választotta meg a szálláshelyet, sőt akár fel is ültethették őt a svájci sportvezetők, amikor a kisváros hangos főterén álló szállodát ajánlották.⁴⁰ A lap egyébként még a vb előtt finoman jelezte, hogy a hely nem a legalkalmasabb a pihenésre: „Szállásunk ragyogóan tiszta, kényelmes, pihenésre is nagyszerűen alkalmas – nyugodt természetű emberek számára. A templom melletti szökőkút éjjelnappal csobog, a templom órája negyedóránként üt. El kell ismerni, messzecsengő, szép hangja van. Az az érzésünk, hogy kissé sokszor harangoznak.”⁴¹

A Feleki-feljegyzés második fele viszont nem az okokkal, hanem a sportvezetés és a sportújságírók viszonyával, meg az

³⁷ L. VIRÁG Gyula: i. m. 194–209.

³⁸ Jegyzőkönyv a Politikai Bizottság 1954. július 7-i üléséről. MNL OL M-KS 276. f. 53. cs. 184. ó. e.

³⁹ FELEKI László: Miért veszítettünk a világbajnokság döntőjében? *Népsport*, 1954. július 6.

⁴⁰ Feleki László 1954. július 19-i feljegyzése a labdarúgó világbajnokságról. MNL OL M-KS 276. f. 89. cs. 22. ó. e.

⁴¹ PÁLFAI János: Labdarúgó válogatottunk első napjai Solothurnban. *Népsport*, 1954. június 4.

OTSB-nek az elvesztett döntő utáni magyarázataival foglalkozott, és leszögezte: a kiutat abban látná, ha Sebes Gusztáv nyilvánosan vállalná a felelősség rá eső részét: „Sokkal magasabb beosztásban dolgozó elvtársak részesültek már erős bírálatban és gyakoroltak önbírálatot, mint az OTSB elnökhelyettese. Az pedig köztudomású, hogy az önbírálat megtagadása ingerli fel legjobban az embereket, s ha ez így tart tovább, előrehaladás helyett a dolog tovább mérgesedik, és nagy kárt okoz sportunknak.” Feleki érvelése szerint a magyar közönség 1954-ben – az új szakasz politikájának meghirdetése után – már nem hisz el bármiféle magyarázatot, különösen sportterületen, ahol kilenc és félmillió szakértő él az országban, ráadásul a szóbeszéd révén mindenkinek vannak a hivatalos indoklással ellentétes információi, hiszen „a játékosokon és hozzátartozókon keresztül a lehető legszélesebb nyilvánosság előtt ismertté váltak egészen apró részletek is”. Így az OTSB mentőakciójával kapcsolatban a legfőbb vádjá a hiteltelenség újratermelése, mind a sportvezetés, mind a sajtó maradék hitelének rombolása: „A közönségnek – és erre számos levél mutat rá – az a kifogása a magyar sajtó ellen, hogy nem bírál eléggé nyíltan, és nem veti fel elég élesen a kérdéseket. Semmi esetre sem azt kifogásolják, hogy »izgató hatású« cikkeket írtunk.”⁴²

A pártvezetés szeptember elején mind az OTSB vezetőit, mind a sportújságírást felelőssé tette a nyáron történekkért: az elvesztett vb-döntőhöz kapcsolták az augusztusban Budapesten rendezett főiskolai vb kérdését is, ahol minden korábbinál élesebben – tüntetésként értelmezhető módon – törtek a felszínre a közönség szovjetellenes érzelmei, a szovjet versenyzőket gyakran kifütyülték, illetve feltűnően ellenük szurkoltak olyan esetben is, amikor harmadik ellenféllel mérköztek.⁴³ A gyakorlatban a pártvezetés az OTSB elnöksége mellett tartott ki, mivel Sebes Gusztávot, Hegyi Gyulát a pozíciójukban megerősítve kötelezte a hibák kijavítására. (Ezek közt nagyobb súllyal

⁴² Feleki László 1954. július 19-i feljegyzése a labdarúgó világbajnokságról. MNL OL M-KS 276. f. 89. cs. 22. ó. e.

⁴³ A DISZ KV 1954. augusztus 13-i feljegyzése a főiskolai vb alatti történésekről. MNL OL M-KS 276. f. 54. cs. 334. ó. e.

estek latba a sportdiplomáciai, mint a szakvezetési gyengeségek.⁴⁴) Ezzel szemben a sportsajtó felelősségének kimondásával a pártvezetés nemcsak az OTSB-nek adott igazat, de sajtát, a sportsikerek kiaknázására épülő propagandájára is felmentést adott: „A *Szabad Nép*, a *Népsport*, de általában az egész sajtó és a rádió túlságosan felcsigázta a közvélemény érdeklődését a világbajnokság iránt.” Két sportújságíró – a Magyar Rádiót tudósító Szepesi Györgyöt és Feleki Lászlót – név szerint is felelőssé tették ebben. Az Adminisztratív Osztály által véglegesített határozatban leírták, hogy „Feleki László elvtárs rosszul vezeti sportlapunkat, nagymértékben felelős a VB utáni és az FVB alatti tüntetésekért.”⁴⁵ Mindezzel zöld utat adtak az OTSB vezetőinek, hogy megszabaduljanak a kellemetlenné vált újságíróiktól. A határozat után néhány héttel az OTSB vezetése leváltotta a *Népsport* éléről a szerkesztőbizottság két tagját, Feleki Lászlót és Pető Bélát, valamint elbocsátotta a *Képes Sport* éléről az oda néhány hónapja kinevezett volt OTSB-funkcionáriust, Kunsági Viktort. A napilap élére az OTSB-apparátusból Schütz Árpádot nevezték ki, miután Zágoni Ferenc nem vállalta, hogy nevével a szerkesztőbizottság folyamatosságát igazolja. A lap szakmai szerkesztését egy másik sportújságíró, Arday Aladár vette át. Leváltásuk indoklását, a „racionalizálást”⁴⁶ önmagában az is hiteltelenné tette a sportújságírók szemében, hogy még októberben két újságíró felvettek a laphoz. Hasonló módon folyt

⁴⁴ Az alábbi fogalmazással egyébként a pártvezetés felmentést is adott az OTSB vezetőinek a Feleki által megfogalmazott szakmai bírálat pontjai alól, mivel a csapat fáradságát kizárólag külső tényezőkkel magyarázta: „Ez nem volt véletlen. Az OTSB vezetői súlyos politikai hibát követtek el, amikor nem szálltak erélyesen szembe a vb helytelen rendszerével, amikor hagyták, hogy a magyar válogatott nyilvánvaló szándékosságból a legnehezebb sorsolást kapja. Nem tiltakoztak Ling játékvezető személye ellen sem, pedig elfogultsága előtünk ismeretes volt.” (MNL OL M-KS 276. f. 96. cs. Osztályvezetői (OV) 30. ó. e.)

⁴⁵ Határozat a magyar labdarúgó válogatott részvételéről a svájci labdarúgó világbajnokságon (1954. szeptember 13.) MNL OL M-KS 276. f. 96. cs. OV 30. ó. e.

⁴⁶ A Minisztertanács 1954. áprilisi, 2025/1954. Mt. számú határozata rendelkezett az államigazgatás racionalizálásáról. Az állami apparátusban és az állami vállalatoknál 1954 nyaratól kezdve mintegy 85-90 000 állást nyilváníttak feleslegesnek.

a racionalizálás az OTSB-hez tartozó Sportlap és Könyvkiadó Vállalatnál is.⁴⁷

Az újságírók lázadása

Az elvesztett labdarúgó vb-döntő keltette politikai vihar az újságírók körében lassan lecsendesedett volna, és vélhetően csupán a sportpolitika területén vetett volna még néhány hullámot. Ám az MDP Központi Vezetőségének 1954. októberi határozatával megerősödő reformvonal, illetve az azt képviselő Nagy Imre október 20-i vezércikke⁴⁸ nyomán váratlanul felszínre törtek az újságírásban addig többé-kevésbé elfojtott indulatok. A budapesti szerkesztőségekben a nagyobb jelentőségű párthatározatok után tartott taggyűléseknek a *Szabad Nép* háromnaposra nyúló értekezlete adta meg az alaphangot. Az ott felvetett fő gondolat az volt, mint a vb után Feleki László fellebbezés értékű levelében is: a sajtó hitelességi válsága. Az újságírók ugyanakkor immár elutasították azt a felső elvárást, hogy ezért ők gyakoroljanak önkritikát, tegyenek úgy, mintha a bajok gyökerei az újságíráson belül húzódtak volna. A *Szabad Nép* újságírói ezzel szemben szavazásra bocsátották és megszavazták, hogy a fő felelősség mindezért a pártvezetést illeti, és csak a pártvezetés elvárásai és módszerei tükröződtek a sajtó munkájában.⁴⁹

⁴⁷ Gyorsírói jegyzőkönyv az Újságírószövetség Sportújságírói Szakosztályának 1954. október 30-i üléséről. MNL OL M-KS 276. f. 96. cs. S. 35. ó. e. A közel százoldalas jegyzőkönyvet négy részletben tartalmilag ismertette: KÓ András-NAGY J. Lambert: A Feleki-ügy: egy bosszúhadjárat korrajza (1-4.). 1. Felszabadult Hang. *Magyar Nemzet*, 2004. szeptember 25.; 2. Mi szükség van újságírókra. *Magyar Nemzet*, 2004. október 2.; 3. Nyitva a pénzeszsák. *Magyar Nemzet*, 2004. október 9.; 4. Felsőrsértők. *Magyar Nemzet*, 2004. október 16.

⁴⁸ „Nekünk ezt most tovább kell vinni, és el kell érni, hogy a párt egész tagsága egy nyelven beszéljen. Ehhez azonban meg kell változtatni a vezetés módszereit, és fel kell számolni a párttagok szerepéről kialakult bizonyos helytelen nézeteket. Érvényesíteni kell azt, hogy a párttagoknak nemcsak a vezetés által kitűzött feladatok végrehajtása terén van igen fontos szerepük, hanem a párt politikájának kialakításában is...” – írta Nagy Imre a *Szabad Nép*ben. (NAGY Imre: A Központi Vezetőség ülése után. *Szabad Nép*, 1954. október 20.)

⁴⁹ TAKÁCS Róbert: Újságírói szerepfelfogások 1954 és 1956 között Magyarországon. *Médiakutató*, 2006, tél. 8–13.

Az újságírók ezzel átértékeltek a párt és a (párt)sajtó viszonyát: az addigi „párt katonája” szerep helyett egyfajta egyenjogú partnerséget követeltek, amihez – párttagként – a döntésekre való beleszólás joga, illetve újságíróként az ellenőrzés joga társult volna. Előbbit fejezte ki Méray Tibor kitétele: „a párt mi vagyunk, mi párttagok és pártvezetők”; utóbbit pedig Novobáczky Sándor követelménye: „Megalkuvás nélkül kell harcolni a párt politikájáért. Egyvalami nem jöhet: hogy a párttagság tudomásul vegye, ha el akarják téríteni a júniusi politikától. A párt platformján mi állunk, nem az ellenállók.”⁵⁰

A *Szabad Nép* után az új szakasz politikája melletti kiállásra – és az addigi sajtóirányítási gyakorlat indulatos kritikájára – más szerkesztőségekben is sor került. A többéves újságírói sérelmek sorába immár a *Népsport*nál történtek is bekerültek. Rejtő László, a *Népszava* újságírója például azt emelte ki, hogy a Feleki-ügy általában visszatartja az újságírókat attól, hogy az 1953 utáni irányvonalnak megfelelő módon kritikával álljanak elő, és ebben a pártbeli agitációs és propagandaosztály támogatását sem élvezik. „A lap vezetője, Feleki László és Pető Béla megbírálta az OTSB vezetőit, és a következménye az lett, hogy három napra megkapta a felmondólevelet. És mit tett ezzel szemben a párt sajtóosztálya? Mai napig semmit. Ezen a téren is hiányérzetünk van, s nagyon sokszor meggondolásra készít bennünket, hogy bátran és nyugodtan bíráljunk valamilyen kérdést.”⁵¹

A budapesti szerkesztőségeken végigsöprő hullám a sportújságírókat sem hagyta érintetlenül – ám a robbanás az OTSB rendteremtése nyomán nem a *Népsport* szerkesztőségében történt, hanem az Újságírószövetség pár héttel korábban megalakult Sportújságíró Szakosztályának október végi találkozásán. Ennek eredeti célja a többi szerkesztőségi, kiadói értekezlethez hasonlóan az lett volna, hogy megbeszéljék, milyen feladatok adódnak – a sportújságírás területén – a KV határo-

⁵⁰ Jegyzőkönyv a Szabad Nép szerkesztősége pártszervezete 1954. október 22–23–25-i taggyűléséről. MOL M-KS 276. f. 89. cs. 206. ó. e.

⁵¹ Jegyzőkönyv a Népszava MDP-alapszervezetének 1954. november 6-i és 8-i taggyűléséről. MNL OL M-KS 276. f. 89. cs. 208. ó. e.

zatából, és hol kell változtatniuk az addigi munkán.⁵² Az MDP Adminisztratív Osztályának jelenlévő vezetője tehát elsősorban önkritikát várt a sportújságíróktól.

Ehelyett több órán keresztül a sportújságírók panaszaik áradtak a pártközpont munkatársai felé, a felszólalók elsöprő többsége csak a Feleki-ügyről beszélt. A kezdő lökést a *Szabad Nép* „lázadó” szellemiségét képviselő Máté György adta meg, aki – egy freudi elszólás kíséretében – szenvedélyesen támadta az OTSB vezetőinek magatartását: „Kialakult az az álláspont, amely ellentétben áll a polgári értelemben vett [sic!], de különösen a szocialista-kommunista értelemben vett sajtószabadsággal, kialakult az az álláspont, hogy az OTSB lapjának és lapjainak csak azt szabad megírniok, ami az OTSB illetékes osztályának a véleménye.” Máté e fórumon is a bírálat szabadságát követelte a sajtó egésze számára: „Hova jutnánk, ha a *Szabad Nép* nem bírálná a párt egyes intézkedéseinek helytelen végrehajtását? Hova jutnánk, ha a *Népszava* nem vetné fel a szakszervezetek körében megmutatkozó fogyatékoságokat? Hova jutnánk, ha a *Szabad Ifjúság* nem bírálná a fiatalság körében megnyilatkozó hibákat? És hova jutnánk, ha az újságíró nem saját fejével, hanem a főnökeinek a fejével gondolkoznék? A sajtó szabadsága azt jelenti, hogy az újságírók szabadon feltárják a hibát, amit látnak, abból a célból, hogy ezek a fogyatékoságok a nyilvánosság elé kerüljenek, lelepleződjenek és kijavíthatók legyenek.”

A másodikként felszólaló volt népsportos szerkesztő, Pető Béla a sérelmek felsorolása helyett megkísérelte strukturálisan elemezni, mi vezetett oda, hogy az OTSB működésének egésze hibás logika mentén halad, aminek csak egyik következményeként tekintett a sportújságírók és a sportvezetés közti szembenállásra. Az 1953 utáni érvekkel összhangban kifogásolta azt, hogy az OTSB-t eleve az 1917 után a semmiből megszervezett szovjet sportirányítás mintájára hozták létre, miközben Magyarország jelentős sporthagyományokkal rendelkezett. Így

⁵² Az alábbi idézetek forrása: Gyorsírói jegyzőkönyv az Újságírószövetség Sportújságírói Szakosztályának 1954. október 30-i üléséről. MNL OL M-KS 276. f. 96. cs. S. 35. ő. e.

– húzta alá – nem lett volna szükség a korábbi sportági szövetségek teljes felszámolására sem. A sportsajtó és az OTSB Pető szerint régóta húzódó szembenállását pedig azzal magyarázta, hogy a sportbizottság, ahelyett, hogy a sportéletet állami szervként koordinálta volna, „egy hatalmas nagy sportegyesületé nőtte ki magát”. Ennélfogva bármilyen sportszakmai kritikát – sőt bármilyen fricskát – az OTSB vezetése magára vett.⁵³ Végül Pető eljutott oda, ahova a *Szabad Nép* munkatársai pár nappal korábban a párt kapcsán már eljutottak: kétségbe vonta az OTSB vitathatatlan tekintélyét. Mint mondta, sportújságíróként „hivatkoztunk a párt irányvonalára, a szocialista sport kiépítésére, s hogy ez a törekvés ilyen eszközökkel nem fog sikerülni, ez nem megy. De mindig csak ledorongolásban, fenyegetésben volt részünk, sőt még azt is megkockáztatták, hogy ami a sportban történik, tehát az OTSB-től indul ki, az tulajdonképpen a párt szava, vagyis hogy az OTSB a párt a sport területén.”

Az OTSB bírálata a további felszólalóknál is összekapcsolódott a pártvezetés, illetve a pártvezetés reformpolitikát ellenző szárnyának kritikájával. Az OTSB hibáit – akárcsak a szerkesztőségekben a korábbi négy-öt évben elkövetett hibákat a párt esetében – a júniusi és az októberi KV-határozat szellemében a „kollektív vezetés hiányával”, a „tömegektől való elsza-

⁵³ Pető szavait támasztják alá az egy-egy sportág szakmai bírálatának fogadtatásáról fennmaradt dokumentumok. A szófiai ökölvívó vb után 1954 októberében kritikát író Németh Gyulát például azzal vádolták, hogy az OTSB-vel szemben „Vasas-vonalat visz”. Sebes Gusztáv az *Esti Budapest* 1953. júniusi bíráló cikkére így válaszolt: „Most már hajlamos vagyok feltételezni, hogy a rosszindulat fűt benneteket az OTSB-vel szemben... A bíráló cikkekhez át kellene tanulmányozni az OTSB egyes osztályainak munkáját, terveit, határozatait. Mivel ez nem történik meg, így az OTSB tekintélyét ássák alá ezek a cikkek, és úgy néz ki, hogy a 'Rozmaring' espressóban születtek.” Am az OTSB például olyan esetben is a társadalmi szövetség mellé állt, amikor a tekesövetség a *Népsport* egy április 1-i tréfáján háborodott fel. Az ironizáló szerző úgy tett, mintha azt gondolná, hogy az amúgy százezreket vonzó labdarúgásra – nevezetesen a magyar-angol mérkőzésre – nagy nehezen lehetne csak nézőket toborozni, ezért a tekesport szerelmeseinek tucatjára is számítanak, s az aznapi tekeösszececapások elmaradnak. Sebes Gusztáv a tekesövetség önérzetes levele kapcsán arra intette Feleki Lászlót: „a jövőben a humoros anyagok összeállításánál vegyék figyelembe az egyes sportágak jellegét olyan szempontból, hogy a humor ne a sportág kárát jelentse.” (MNL OL XIX-I-14-b 35. doboz.)

kadással” magyarították (a „személyi kultusz” kifejezés csak az 1956. februári SZKP kongresszus után terjedt el). A résztvevők egymás után sorolták sérelmeiket, ügyeiket, ami mind-mind arra futott ki, hogy az OTSB elnyomja a bírálatot, és erőfölényével visszaélve saját véleményét kényszeríti rá a sportújságírókra. Szekeres József, a *Népsport* újságírója elmondta, hogy úgy tapasztalta, az OTSB apparátusában dolgozók teljesen feleslegesnek tartják a sportújságírók jelenlétét a (nemzetközi) eseményeken: az uralkodó mentalitás az, hogy „az eredményeket a jegyzőkönyvből úgyis be lehet venni a lapba, a szakvéleményt pedig úgyis mi adjuk meg”. Többen felelevenítették egy másik *Népsport*-munkatárs, Németh Gyula ügyét, akit a bíráló cikke után Kutas István, az OTSB elnökhelyettese behívatott magához, hogy figyelmeztesse, az OTSB lapjának minden kérdésben az OTSB álláspontját kell tükröznie, és megkövetelte, hogy a fontosabb cikkeket előre mutassák be a sportbizottság vezetőinek. Sőt arra is utalt, hogy a *Népsport* és a *Képes Sport* feladata lenne az OTSB vezetőinek népszerűsítése is. „Tehát az újságírói lelkiismeret a nullával egyenlő, magát az újságírót rá tették ebben az esetben a trágyadombra, mert a trágya mindent megemészt. Megemésztí az újságírót is – ez a felsőbb helyen a felfogás” – kiáltott fel József Károly. Vagyis a sportújságírók ülése is úgy látta – bár határozatban nem mondták ki, és a *Szabad Nép* szerkesztőségéhez hasonló konkrétsággal nem tárgyalták –, hogy a sportújságírás hibáiért ne az újságírókat, hanem elsősorban a felsőbb vezetést tegyék felelőssé. Még Vadas György is, aki legmesszebb ment a sportújságírók ostromozásában, elsősorban azt kifogásolta, hogy a sportújságírás Bernig nem beszélt nyíltan a problémákról, „miután a *Népsport*nál lévő újságírókat nem szorította a csizma”. Az is felmerült, a *Népsport* kapjon új, az OTSB elől védelmet jelentő másik lapgazdát – a Szakszervezetek Országos Tanácsát.

A rendteremtés és resztalinizálás

A sportújságírók elégedetlensége a sport- és agitációs ügyek illetékeséhez, Farkas Mihályhoz is eljutott, aki októberben még

Nagy Imre szövetségesének tűnt. Kéri János, az MDP APO (akkor már egykori) munkatársa ugyanis a KV-titkárhoz is eljuttatta a sportagitáció irányítását bíráló leveleit. Ezek – a „júniusi szellemben” – óvatosan Farkas bírálatát is megfogalmazzák. Kéri ugyanis leírta: sportberkekben úgy tartják, sportügyekben mindössze két ember dönthetett Magyarországon, Hegyi Gyula és Sebes Gusztáv, míg a sportújságírók harmadiknak Kutas István nevét is megemlítették. „És ha hozzátesszük, hogy azért a pártnak is van némi beleszólása, akkor – rövid gondolkodás után megjegyzik: »Ott is csak két embernek: Farkas és Rákosi elvtársnak.«” Kéri felrótta a pártvezetésnek, hogy a sport irányítását „kiadta albérletbe az OTSB egy-két kommunista vezetőjének”. Ezzel azt akarta elérni, hogy a pártvezetést az OTSB ellensúlyaként, vagyis a sportújságírás oldalán vonja be a konfliktusba, hiszen a levelek még október 31-i és november 8-i dátummal, a rendteremtés kezdete előtt születtek. Ennek megfelelően a bírálatok lehetősége, illetve a párt és a sajtó viszonya kapcsán is óvatosan fogalmazott. A bírálat jogát az újságírói követeléseknél mérsékeltebben „lőtte be”, az semmiképpen nem terjedt addig, mint ahogy azt a *Szabad Nép* lázadói meghatározták, miszerint akár a pártvezetéstől is meg kell óvni a párt politikáját. „A *Szabad Nép* bírálja a pártszervezeteket, megyei bizottságokat, a KV-apparátus osztályait is, de a PB és a KV tevékenységének bírálata nem a *Szabad Nép* munkatársainak tollából jelenik meg, hanem a PB-vel, a KV-vel való megbeszélés alapján, szerkesztőségi cikkben, KV-tag cikkében, a PB vagy a KV önbírálatában, határozatában. Másrészt nem is lehetne, mert akkor olyan helyzet adódna, hogy a párt lapja fölébe kerülne a pártnak, a pártlap munkatársai okosabbnak, bölcsőbbnek tartanák magukat a pártnál.” A *Népsport* és az OTSB viszonyára vonatkoztatva ez úgy nézett volna ki, hogy a *Népsport* bírálhatja a sportági szövetségek és az OTSB egyes osztályainak a munkáját, de az OTSB legfelsőbb vezetését nem. Ugyanakkor ez más szervezetek – a párt, a DISZ, a SZOT – újságjainak sportrovatait nem kötelezte volna.

Az őszi események ugyanakkor azt is mutatták, hogy Bern után a pártvezetés is elérkezettnek látta az időt, hogy rendet

teremtsen a sportvezetésen belül. Az 1954. december 15-én elfogadott sporthatározat ennek legfontosabb, de nem egyedüli lépcsőfoka. Már korábban döntés született arról, hogy megszüntetik a kiváltságos sportegyesületek – Honvéd, Haladás, Munkaerőtartalékok – privilégiumait, amelyek addig a katonai behívó vagy az oktatási rendszerben elnyert felvételi nyomán könnyűszerrel kényszeríthettek átigazolásra sportolókat.⁵⁴ Az élsportolók körében terjedő anyagiasság, az OTSB-pénzeszsák a sportújságíró kritikákban is előkelő helyen állt. Ilyen ügyek – például az olimpiai bajnok tornásznő Korondi Margit maszek üzlete⁵⁵ – fel-feltűntek a sajtóban is. Ősszel letartóztatták az Aranycsapat kapusát, Grosics Gyulát, míg decemberben Czibor Zoltán viszonteladójánál foglaltak le nagy mennyiségű csempe-szárut. Októberben – állítólag Farkas Mihály sugalmazására – a Budapesti Honvéd 2:1-es dorogi vereségét követően az OTSB vezetését is megbírálta a *Szabad Nép*.⁵⁶ A lapok sportrovatai kezdték egyre bátrabban bírálni az addig dédelgetett élsportolókat – maga a *Népsport* a lapnál történt változások miatt értehetően nem.

Az újságírók elégedetlensége azonban túlnőtt a pártvezetés által tolerálható szinten, így az inga már novemberben visszabillent: a Politikai Bizottság két ízben is megtárgyalta az októberi KV-határozat utáni taggyűlések tapasztalatait (utóbbi, november 24-i alkalommal a *Szabad Nép* „renitenseit” is maga elé idézte), az Agitációs és Propaganda Osztály pedig a szerkesztőségi párttitkárokat hívta össze. 1954 decemberében az

⁵⁴ MNL OL M-KS 276. f. 96. cs. OV 30. ó. e.

⁵⁵ EMBER Mária: A „maszek” olimpikon. *Szabad Ifjúság*, 1954. október 24. – A cikk – bár a konkrét eset Korondi Margitról szól – a kor sajtóviszonyai között oknyomozói újságírói teljesítményként értékelhető, amely félig kimondatlanul a sportállások és más, élsportolók által élvezett privilégiumok világával ismertette meg az olvasót.

⁵⁶ A dorogi meglepetés és – az OTSB. *Szabad Nép*, 1954. október 18. – Utóbbi glossza – a tudósítással szemben – a Bp. Honvéd védelmében született, és az OTSB-t tette felelőssé azért, mert a sűrű belső program mellett egymás utáni külföldi fellépésekre kötelezte a bajnokcsapatot (október 14-én a brit kupagyőztest, a West Bromwich Albion csapatát győzték le 5:3-ra), amely így a dorogi vereséget követően 17. forduló után mindössze 12 lejátszott mérkőzéssel a harmadik helyen állt a bajnokságban.

MDP Titkársága már több *Szabad Nép*-munkatárs eltávolításáról döntött, míg a rendteremtés második fázisa csak az erőviszonyokban bekövetkezett újabb szovjetunióbeli változás nyomán, Nagy Imre lemondatása és a reformvonalat visszaszorító 1955. márciusi párthatározat után érkezett el.⁵⁷

Általános sajtóhatározat nem született, ahogy a sportújságírásról sem rendelkezett a pártvezetés külön. A sportsajtóról az OTSB vezetőit újfent megerősítő, a sportirányítási struktúrát helybenhagyó, de az OTSB munkájával szemben komoly kritikát megfogalmazó sporthatározat három sora szólt. Eszerint: „Sportagitációnk, sportsajtónk még mindig nem bírálja eléggé a hibákat. Általában csak a nemzetközi eseményekkel, a kiemelkedő tehetségekkel foglalkozik, elhanyagolja az iskola, az üzem és a falu tömegsportjának segítését.”⁵⁸ E két mondatban egyszerre benne volt a júniusi politika, az újságírás desztalinizációja és az attól való visszakanyarodás is. Előbbi, a bírálatok igenléseként, ugyanakkor súlytalanul (mivel azáltal, hogy az 1954. őszi rendteremtést még az újságírói lázadás előtt lebonyolító, a bírálatokkal szembeni alapállásán nem változtató sportvezetést erősítette meg a pozíciójában) formális kitételé válhatott és vált. Míg utóbbit képviselte a tartalmi elvárás, amely a friss, információközlő sportsajtóval szemben a nevelő és szervező funkciókat hangsúlyozta.

Utóbbi akarat a *Népsport* 1955 őszi átszervezésével vált teljessé. Az átszervezést az OTSB által kijelölt főszerkesztő, Terényi László által készített tervezet így indokolta: „A párt és kormány politikájának megfelelően a magyar testnevelési és sportmozgalmat fokozottabban kell olyan irányba vezetni, hogy az a magyar nép, a szocializmus építése, a béke védelme ügyét szolgálja, segítse a dolgozókat, az ifjúságot, hogy edzettebb, kulturáltabb, vidámabb legyen.” Ennek jegyében a lap sportágakra épülő rovatrendszerét az OTSB nagyobb sportirányítási

⁵⁷ TAKÁCS Róbert: Újságírói szerepfelfogások 1954 és 1956 között Magyarországon. I. m.

⁵⁸ Az MDP PB 1954. december 15-i határozata a testnevelési és sportmozgalmunk helyzetéről. MNL OL M-KS 276. f. 53. cs. 209. ó. e. (Ismertette: T. VARGA György: Eredmények, hibák a sportpolitikában. Az MDP 1954. évi határozata. *História*, 1980/5. 43–46.)

feladatköreinek megfelelően szabták át. A „regisztráló”, „eredményközlő” jelleg háttérbe szorulását mutatja, hogy a hírrovat csupán az egyik, másodlagos jelentőségű részlege lett a lapnak, négy fővel, miközben az ún. sportoktatási rovatnál kilenc, a tömegsport-mozgalommal foglalkozó sportszervezési rovatnál öt munkatársat irányoztak elő. Ezenfelül – a sporterkölcsök fejlesztése érdekében – nevelési rovatot állítottak fel három fővel, a lap ötödik rovataként pedig a kétfős levelezési rovat működhetett. A tervezet ezenfelül az egyes rovatok fontosságát azzal is érzékeltette, hogy a lap felületét felosztotta az öt rovat között. A négyoldalas lap több mint felét a legnagyobb rovat, a sportoktatási kapta meg, míg a híreknek mindössze a lapfelület egyhatoda jutott.

A Népsport rovatainak tervezett részesedése a lapfelületből

Rovat	Százalékos arány (%)	Sor/nap
Sportszervezés	18,0	540
Sportoktatás	53,5	1600
Nevelés	10,0	300
Hír	16,0	480
Levelezés	2,5	80

Forrás: MNL OL.

Fél évvel később, 1956 kora tavaszán az olimpiával kapcsolatos újságírói feladatokat áttekintő határozat röviden értékelte a sporthatározat óta eltelt másfél évet is. Megállapította: a sportújságírásban határozott fejlődés mutatkozott, a sportirányítás munkáját segítő hasznos bírálatok jelentek meg több lapban is, a lapok bővebben és az elvárásoknak megfelelően nyúlnak a tömegsport kérdéseihez, és a hibák ellenére az OTSB sportpolitikai irányvonalát követik a sportújságírók, köztük és az OTSB között rendszeres a kapcsolat. „Ezekon a megbeszéléseken kezd kibontakozni az az elvi irányvonal, hogy a magyar sportújság-

írók többsége az OTSB sportpolitikai célkitűzéseinek megvalósításáért száll síkra az újságírás eszközeinek figyelembe vételével.” Bár „a magyar sport eredményeinek túl hangos tálalása, itt-ott a szenzációhajhászás, másutt pedig éppen ennek az ellentéte, a szürkesség veszélye” még ekkor is fenyegetett,⁵⁹ az értékelés azt mutatja, hogy az SZKP XX. kongresszusának idejére a sajtó egészének resztalinizációja átmenetileg a sportsajtóban is végbement.

⁵⁹ Az OTSB APO javaslata az olimpiai sajtóagitációra (d. n.). MNL OL M-KS 276. f. 96. cs. S. 44. ó. e.